

Prof. dr hab. Rafał Kubicki
Zakład Historii Powszechnej Średniowiecza
Instytut Historii
Uniwersytet Gdański

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 25-04-25	Enak: mail
Ref:	Zat:

Gdańsk, dn. 25 IV 2025 r.

Wp, 29.04.15
pyta
0

Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego
dr. Marcinowi Grulkowskiemu

Dr Marcin Grulkowski odbył studia w Uniwersytecie Gdańskim, zakończone w 2003 r. uzyskaniem tytułu magistra historii. W 2009 r. Rada Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego, na podstawie rozprawy pt.: *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska*, nadała mu stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii średniowiecznej. Spełnia zatem przesłankę zawartą w art. 219 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Od 2006 r. habilitant zatrudniony jest w Zakładzie Dziejów Pomorza, Pracowni Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski, Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk.

1. Charakterystyka i ocena głównego osiągnięcia naukowego

Marcin Grulkowski jako główne osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, wynikające z art. 219 ust. 1 pkt. 2 przywołanej ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wskazał książkę pt.: *Privilegia Casimiriana. Przywileje króla Kazimierza IV Jagiellończyka dla Gdańska z okresu wojny trzynastoletniej* (Źródła do Dziejów Gdańska, t. 1, Gdańsk 2023). Stanowi ona kontynuację zainteresowań autora dziejami Gdańska, a szczególnie źródłoznawstwem i edytorstwem źródeł historycznych, dotyczących tego ośrodka miejskiego.

Oceniana praca składa się ze wstępu i dwóch części zasadniczych. W pierwszej zamieszczono analityczne studia nad zagadnieniem. Druga zawiera natomiast ponowną, krytyczną edycję czterech przywilejów dla Gdańska, wydanych przez króla Kazimierza IV Jagiellończyka w latach 1454–1457, zaopatrzonych w aparat naukowy i tłumaczenia tekstów na język polski. W części pierwszej znajduje się pięć rozdziałów, natomiast w drugiej dwa.

Ich zawartość omówię skrótowo w dalszej treści recenzji. Całość uzupełniają: streszczenie w języku angielskim (s. 241–244), wykaz skrótów, bibliografia (s. 249–300) oraz indeks osobowy (s. 301–313), spis ilustracji i reprodukcje czterech przywilejów.

W części pierwszej pt.: „Przywileje Kazimierza Jagiellończyka z lat 1454–1457 w dziejach Gdańska” autor przedstawił w pięciu rozdziałach problemowych kwestie dotyczące: przywileju w myśli polityczno-prawnej średniowiecza i czasów nowożytnych (s. 19–34), przywilejów króla jako obiektu badań historyczno-prawnych (s. 35–90), położenia polityczno-prawnego Gdańska w okresie krzyżackim (s. 91–130), kontekstu uzyskania wspomnianych czterech przywilejów przez miasto (s. 131–150) i wreszcie ich zatwierdzania przez kolejnych królów, aż do likwidacji przywilejów w wyniku rozbiorów (s. 151–167). W części drugiej pt.: „Privilegia Casimiriana jako źródła historyczne” zamieszczono dwa kolejne rozdziały, szósty, poświęcony analizie dyplomatycznej wspomnianych przywilejów (s. 171–188), i siódmy, zawierający ich ponowną, tym razem krytyczną edycję (s. 189–239). Z tego krótkiego przeglądu treści pracy wynika, że choć dotyczy ona zaledwie czterech przywilejów króla Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska, to szeroko zarysowano w niej zarówno kontekst ich powstania, jak i ich znaczenie w dziejach miasta od momentu uzyskania gwarantowanych nimi nadań ziemskich i praw, aż do utraty samodzielności przez miasto pod koniec XVIII w., ostatecznie w wyniku drugiego rozbioru Rzeczypospolitej.

W rozdziale pierwszym autor, odwołując się do bogatej literatury przedmiotu, zdefiniował pojęcie przywileju i prawidłowo zarysował kontekst funkcjonowania przywilejów w życiu Prus Krzyżackich i Prus Królewskich. Niewiele wnosi natomiast obszerny wykaz edycji źródeł miejskich, dotyczących wybranych miast Rzeszy (s. 29). W rozdziale drugim omówiono sposób przechowywania przywilejów w archiwum miejskim a także stosunek władz miejskich do przywilejów. W tym znaczenie przywilejów miasta Gdańska w kontekście przywileju inkorporacyjnego Prus. Dalej szczegółowo przedstawiono między innymi kwestię przywilejów w piśmiennictwie okresu nowożytnego oraz badania prowadzone nad nimi w historiografii XIX i XX w. Wskazano na różną ocenę znaczenia polityczno-prawnego przywilejów, prezentowaną przez historyków niemieckich i polskich. Autor detalicznie przedstawił tu stan badań i uwarunkowania polityczne, w jakich formułowano poglądy na ten temat. Bardzo interesujący jest rozdział trzeci. W oparciu o zachowane źródła i obszerną, dobrze wykorzystaną literaturę, autor przedstawił w nim położenie polityczno-prawne Gdańska w okresie panowania krzyżackiego. W układzie chronologicznym zaprezentowano między innymi przywileje lokacyjne gmin miejskich w Gdańsku, uprawnienia gospodarcze i polityczne Głównego Miasta Gdańska, stanowisko prawne w

Związku Hanzeatyckim i kwestie sporne z zakonem krzyżackim. Niestety tylko ogólnie wspomniano przywilej uzyskany przez Główne Miasto Gdańsk od króla Władysława Jagiełły w okresie wielkiej wojny (s. 100). Szkoda, że autor nie zdecydował się szerzej rozpatrzeć tego zagadnienia, poruszanego już w literaturze przedmiotu (M. Biskup, *Gdańsk u schyłku rządów krzyżackich (1409–1454)* [w:] *Historia Gdańska. Tom I do roku 1454*, red. E. Cieślak, Gdańsk 1978, s. 481–483). Znamy przecież treść dokumentu z 5 VIII 1410 r., który opublikował między innymi Paul Simson (*Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. IV, nr 121, s. 83–85). Interesujące byłoby prześledzenie jak daleko sięgały wówczas ambicje w zakresie nabytków terytorialnych i nowych uprawnień władz miasta oraz na ile zostały one zaspokojone w przywileju Kazimierza Jagiellończyka z 16 VI 1454 r. Kwestię tę można byłoby ewentualnie rozpatrzeć także w rozdziale czwartym. Omówiono w nim między innymi uprawnienia wielkich miast pruskich zawarte w przywileju inkorporacyjnym. Przywołane tam informacje pokazują jak bardzo cenne byłoby całościowe rozpatrzenie przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla wielkich miast pruskich z tego okresu. Autor przywołał nawet istniejącą na ten temat literaturę (s. 33) nie zdecydował się jednak podjąć tak ambitnego zadania badawczego. W dalszej części rozdziału za literaturą zreferowano położenie polityczno-militarne Gdańska w pierwszych latach wojny trzynastoletniej. Oryginalne są natomiast ustalenia autora na temat polityki finansowej miasta w tym czasie. Oparto je na dokładnej analizie dotąd niewykorzystywanych szerzej źródeł archiwalnych (rejestrów przymusowych pożyczek z 1454–1455 i 1457 r.). W rozdziale piątym, odwołując się głównie do ustaleń poprawnie wykorzystanej literatury przedmiotu, przedstawiono spory Gdańska z kolejnymi władcami o zakres obowiązywania przywilejów nadanych mu przez króla Kazimierza Jagiellończyka. W ostatniej części zaś, za literaturą przedmiotu, likwidację przywilejów przez Prusy na skutek drugiego rozbioru.

W całej pracy autor poprawnie wykorzystał dostępną literaturę przedmiotu. Z nielicznych uzupełnień można by wskazać książkę M. Dygo, *Die Münzpolitik des Deutschen Ordens in Preußen in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts* (Fasciculi Historici, t. 14), Warszawa 1987. Z kwestii szczegółowych w 1441 r. stany nie żądały, lecz prosiły o konfirmację przywilejów i wolności („Item so beten landt...”, s. 24). Dlaczego w kwestiach kościelnych zamieszczono regulacje, dotyczące wielkość rynku i domów w przywileju Młodego Miasta Gdańska z 1380 r. (s. 95). Warto byłoby może podkreślić, że biskup sambijski, podobnie jak chełmiński i pomezański był w tym czasie zarazem członkiem zakonu krzyżackiego. Złożenie hołdu królowi polskiemu miało zatem tu szczególną wagę (s. 184).

W części drugiej pracy przeprowadzono analizę dyplomatyczną i zamieszczono ponowną edycję wspomnianych czterech przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska. Uznanie budzić musi kwerenda i zebranie danych o zachowanych oraz dawniej istniejących kopiach, widymatach, ekscerptach i komentarzach do poszczególnych przywilejów. Dyskutować można nad tłumaczeniem treści dokumentów na język polski. Wiadomo, że niemiecki termin „Pommerellen” trudno precyzyjnie oddać po polsku (s. 222, 236), w każdym razie termin „Pomorze” jest tu niedokładny, lepiej uzupełnić jako Pomorze [Wschodnie/Gdańskie] lub dać dodatkowy komentarz w przypisie. Dlaczego jednak pominięto fragment: „i Pomorza [Gdańskiego]” w tłumaczeniu na język polski tytułatury w pierwszym przywileju („und Pommerellen” s. 198)? Przecież autor sam nawiązał do tego zagadnienia w rozdziale szóstym pracy (s. 181–182). Pomimo tych uwag, zasadniczo tłumaczenie poszczególnych dokumentów jest dość poprawne. Dobrze przemyślana jest także konstrukcja całej książki i jej poszczególnych rozdziałów.

Podsumowując należy stwierdzić, że autor dość wąsko zakreslił temat swojej pracy, wybierając jedynie cztery przywileje dla Gdańska. Oczywiście miało to zarówno swoje zalety, jak i słabości. Pozwoliło na dokładne prześledzenie zagadnienia w bardzo długim przedziale czasowym, od wydania przywilejów w połowie XV w., aż do ich likwidacji pod koniec XVIII w., a także dyskusji na ich temat w piśmiennictwa autorów nowożytnych oraz w historiografii niemieckiej i polskiej w XIX i XX w. Z drugiej strony rozpatrywanie tylko przywilejów dla Gdańska, bez szerszego odniesienia do innych wielkich miast pruskich (przynajmniej Elbląga i Torunia), nie dało możliwości całościowego przedstawienia tego elementu polityki pruskiej Kazimierza Jagiellończyka w tych latach. Temat ten wciąż czeka na opracowanie. W sumie przeprowadzona przez habilitanta na potrzeby pracy kwerenda archiwalna i zgromadzona literatura wskazują na dobre umiejętności heurystyczne. Pewną słabością jest natomiast sygnalizowane już zawężanie tematu prawie wyłącznie do Gdańska, bez uwzględnienia szerszego kontekstu opisywanych wydarzeń. Może to prowadzić do niewłaściwego postrzegania zjawisk, szczególnie przy próbach uchwycenia ich właściwego kontekstu, na co mogą wskazywać deklaracje autora na temat dalszych planów badawczych, zawarte w końcowej części autoreferatu.

2. Charakterystyka i ocena pozostałych osiągnięć naukowych

Obok książki o przywilejach Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska w sumie korzystnie prezentują się również pozostałe osiągnięcia naukowe M. Grulkowskiego. Nie

myślę tu o monografii o najstarszych księgach miejskich Głównego Miasta Gdańska (2016 r.), stanowiącej rozwinięcie pracy doktorskiej, ponieważ jej wyniki były już podstawą nadania stopnia naukowego doktora. Mam natomiast na myśli dwa samodzielnie i solidnie przygotowane wydawnictwa źródłowe do dziejów Gdańska w średniowieczu (najstarszych ksiąg kamlarskich - 2016 r. i ksiąg małoletnich Głównego Miasta Gdańska - 2017 r.). Istotny jest także wkład autora w przygotowanie zbiorowe katalogu rejestów dokumentów i listów królów polskich do 1492 r. w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku (2014 r.) oraz edycji dokumentów i listów duchowieństwa, urzędników, szlachty i miast polskich, znajdujących się w tym archiwum (2023 r.). Po obronie pracy doktorskiej habilitant opublikował także około 40 artykułów, dotyczących między innymi: funkcjonowania kancelarii Głównego Miasta Gdańska i szerzej systemów kancelaryjnych w miastach hanzeatyckich, korespondencji królów polskich, kontaktów gospodarczych Gdańska z innymi miastami (przede wszystkim Wrocławiem i Krakowem), finansów miejskich i mieszczańskich w Gdańsku, dziejów domu gdańskiego (w tym nieruchomości klasztoru w Żarnowcu na terenie Gdańska w XVI–XVII w. oraz suterenu w kamienicach gdańskich) oraz historiografii gdańskiej (sylwetek Paula Simsona, Bernarda Janika i Marii Boguckiej). Wprawdzie tu także dominuje tematyka gdańska i opracowania, oparte na źródłach pochodzących głównie lub jedynie ze zbioru historycznego archiwum miejskiego w Gdańsku, ale w części prac autor wychodzi poza tematykę lokalną i chronologicznie rozszerza swoje badania o okres nowożytny. Prace te w wielu przypadkach oparte są na analizie dotychczas niewykorzystywanych źródeł archiwalnych, często zawierają też w aneksie ich edycję. Ponadto habilitant przygotował jeszcze 15 haseł do popularnonaukowej Encyklopedii Gdańska i 17 biogramów do wykazu członków władz Gdańska od XIII do XXI w.

Odnosić warto, że habilitant opublikował w sumie kilkanaście artykułów naukowych w językach kongresowych, w tym ponad połowę w publikacjach zagranicznych. Zwraca jednak uwagę bardzo mała liczba artykułów naukowych opublikowanych w bardziej znanych czasopismach historycznych (po jednym w *Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych* i *Acta Poloniae Historica*, tam jeszcze jedna recenzja, oraz dwa w *Studiach Źródłoznawczych*). Wszystkie wymienione czasopisma wydawane są przez Instytut Historii PAN. Pytania może budzić także konstatacja, że autor zajmujący się tematyką gdańską, nie opublikował żadnego artykułu w czasopiśmie „Zapiski Historyczne. Poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich”, zamieścił tam tylko jedną recenzję. Dodajmy, że habilitant w ogóle rzadko publikuje recenzje, tym samym w znikomym stopniu uczestnicząc w szerszej dyskusji naukowej.

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzam, że przedstawione do oceny osiągnięcia naukowe są wystarczające i w sumie stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny historia a zatem spełniają warunek stawiany w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie dr. Marcina Grulkowskiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Rafał Kubicki

